

ศาสตร์และศิลป์

การวิจัย เชิงคุณภาพ

ชาย โพธิ์สีตา

พิมพ์
ครั้งที่
9

คู่มือนักศึกษา
และนักวิจัยสังคมศาสตร์



ศาสตร์และศิลป์ การวิจัยเชิงคุณภาพ

คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์



ชาย โพธิ์สีตา

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

พิมพ์ครั้งที่ 9

กรกฎาคม 2564

สารบัญ

ผู้เขียน	(4)
คำนำ	(5)
1. โคมโรง	1
1. การวิจัยเชิงคุณภาพในสังคมศาสตร์ร่วมสมัย	1
2. ความสนใจในวิธีการเชิงคุณภาพในปัจจุบัน	5
3. เชิงคุณภาพกับเชิงปริมาณ	7
4. เนื้อหาในหนังสือนี้	11
ภาค 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ กระบวนทัศน์ และการออกแบบ	15
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ลักษณะสำคัญและการนำไปใช้	17
1. การวิจัยเชิงคุณภาพคืออะไร	17
2. ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ	20
2.1 เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมชาติ	20
2.2 เน้นการดำเนินการแบบอุปนัย แต่จะทำแบบนิรนัยก็ได้	21
2.3 เน้นการทำความเข้าใจแบบเป็นองค์รวม	23
2.4 ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก	25
2.5 นักวิจัยติดต่อโดยตรงกับผู้ร่วมในการวิจัย	26
2.6 ให้ความสำคัญกับบริบทของสิ่งที่ศึกษา	27
2.7 การออกแบบการวิจัยที่ยืดหยุ่นได้	27
2.8 นักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญ	28
3. การวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณ	30
3.1 การออกแบบ	30
3.2 ข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	31
3.3 กลุ่มตัวอย่างและวิธีเลือกตัวอย่างในการวิจัย	31
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	31
3.5 การนำผลการวิจัยไปใช้	32
4. เมื่อไรควรใช้ เมื่อไรไม่ควรใช้ การวิจัยเชิงคุณภาพ	33
5. ข้อได้เปรียบและข้อจำกัด	35
6. สรุป	37
	(7)

3. กระบวนทัศน์การวิจัย	39
1. บทนำ	39
2. กระบวนทัศน์	40
3. พื้นฐานทางปรัชญาของกระบวนทัศน์การวิจัย	42
4. กระบวนทัศน์การวิจัย: ปฏิฐานนิยม vs นัยนิยม	45
4.1 ปฏิฐานนิยม (Positivism)	45
4.2 นัยนิยม (Interpretivism)	48
5. จุดยืนที่แตกต่างกับแนวทางการวิจัย	51
5.1 จุดยืนที่แตกต่าง	51
5.2 นัยต่อแนวทางการวิจัย	55
6. สรุป : เส้นแบ่งทางกระบวนทัศน์กับแนวทางและวิธีการวิจัย	56
4. การออกแบบการวิจัย	59
1. การวิจัย : ทำไมต้องออกแบบ?	59
2. การออกแบบการวิจัยคืออะไร	60
3. ส่วนประกอบของการออกแบบการวิจัย	61
3.1 คำถามการวิจัย	61
3.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย	64
3.3 กรอบแนวคิดทฤษฎีการวิจัย	66
3.4 ระเบียบวิธีวิจัย	70
3.5 ความถูกต้องและน่าเชื่อถือของผลการวิจัย	74
4. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่างๆ ของการออกแบบ	77
5. สรุป	79
ภาค 2 แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญ	81
5. การวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา	83
1. ชาติพันธุ์วรรณา	83
2. พัฒนาการของชาติพันธุ์วรรณา	85

3. ลักษณะสำคัญของการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนา	88
3.1 ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรมในสถานการณ์ ที่ไม่มีการควบคุม	89
3.2 นักวิจัยมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้ร่วมในการวิจัย	90
3.3 ใช้ข้อมูลหลายประเภทและวิธีเก็บข้อมูลหลายแบบ	92
3.4 รวบรวมข้อมูลและหาข้อสรุปแบบอุปนัย	92
3.5 ตีความข้อมูลและสร้างคำอธิบายโดยคำนึงถึงบริบท	93
4. การเลือกตัวอย่างในการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนา	95
5. ชาติพันธุ์วรรณนาในฐานะการศึกษาเฉพาะกรณี	99
5.1 ชาติพันธุ์วรรณนาเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี	99
5.2 วิธีดำเนินการ	100
6. เมื่อไรควรใช้การวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนา	101
7. ข้อจำกัดของการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนา	103
8. สรุป	104

6. การวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยา 107

1. ปรากฏการณ์วิทยา: ปรัชญาและแนวทางการวิจัย	107
1.1 ปรากฏการณ์	107
1.2 ปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา	108
2. ปรากฏการณ์วิทยาแนวการบรรยาย	111
3. ปรากฏการณ์วิทยาแนวการตีความ	113
4. วิธีดำเนินการวิจัย	117
4.1 การเลือกตัวอย่าง	117
4.2 วิธีเก็บข้อมูล	119
4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	122
5. ข้อดีและข้อจำกัด	124
5.1 ข้อดี	124
5.2 ข้อจำกัด	125
6. สรุป	126

7. การวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล	129
1. ความเบื้องต้น	129
2. พัฒนาการของ GTM	131
2.1 บริบทของการเกิด GTM	131
2.2 การประสานกันของสองแนวทางการวิจัย	133
2.3 GTM ปฏิบัติระเบียบวิธีในการวิจัยทางสังคม	134
3. ลักษณะสำคัญของ GTM	134
4. หลายแนวทางในการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล	136
4.1 GTM แบบคลาสสิก	137
4.2 GTM แบบสเตราสส์-คอร์บิน	138
4.3 GTM แบบประกอบสร้าง	140
5. กระบวนการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล	143
5.1 เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกัน	143
5.2 สุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี	145
5.3 ให้รหัสข้อมูล	146
5.4 การเปรียบเทียบทุกมิติ	152
5.5 การเขียนบันทึกเชิงวิเคราะห์	153
6. สรุป	153
ภาค 3 เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ	157
8. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ	159
1. การสัมภาษณ์สองแบบ: กระบวนการทัศน์และแนวคิด	160
1.1 การสัมภาษณ์เชิงปริมาณ	160
1.2 การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ	161
2. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นอย่างไร?	163
2.1 เป็นการ “สร้างข้อมูล”	163
2.2 เน้นความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมกับผู้ให้สัมภาษณ์	164
2.3 เป็นการกระทำทางสังคม	165
2.4 เป็นเหมือนการเดินทาง	165
2.5 เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนา	166

3. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ: ทำอย่างไร	167
3.1 หลักการและแนวทางปฏิบัติ	167
3.2 ผู้ให้สัมภาษณ์	170
3.3 แนวคำถาม	172
3.4 ประเภทของคำถาม	174
3.5 กลยุทธ์ในการถาม	176
3.6 ผู้สัมภาษณ์	177
3.7 บันทึกการสัมภาษณ์	181
4. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพที่ดีเป็นอย่างไร	183
5. สรุป	185

9. การอภิปรายกลุ่ม 187

1. กระบวนการกลุ่มในการวิจัยทางสังคม	188
2. พัฒนาการและลักษณะสำคัญของการอภิปรายกลุ่ม	190
3. ญาณวิทยาและแนวคิดทฤษฎี	192
4. การใช้ประโยชน์การอภิปรายกลุ่ม	195
5. เตรียมการก่อนจัดการอภิปรายกลุ่ม	196
5.1 การออกแบบกลุ่มตัวอย่าง	196
5.2 แนวการอภิปรายกลุ่ม	200
6. คุณสมบัติของผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่ม	202
7. การจัดการอภิปรายกลุ่ม	205
7.1 เลือกผู้เข้าร่วมในกลุ่ม และสถานที่อภิปรายกลุ่ม	205
7.2 ขั้นตอนในการดำเนินการอภิปรายกลุ่ม	206
7.3 บทบาทของผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่ม	209
7.4 เทคนิคในการดำเนินการอภิปรายกลุ่ม	210
8. สรุป	216

10. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 217

1. การสังเกตคืออะไร	218
2. ญาณวิทยาของการสังเกตแบบมีส่วนร่วม	220

3. ขั้นตอนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม	221
3.1 ช่วงแรกเข้าสู่พื้นที่ศึกษา	221
3.2 ช่วงเก็บข้อมูล	222
3.3 ช่วงท้ายก่อนปิดงานภาคสนาม	223
4. สิ่งสำคัญในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม	224
4.1 บทบาทของผู้สังเกต	224
4.2 จะสังเกตอะไรบ้าง	226
4.3 จะสังเกตอย่างไร	228
5. การเขียนบันทึกรายงานข้อมูล	231
5.1 ประเภทของบันทึกที่ต้องเขียน	232
5.2 ข้อแนะนำในการเขียนบันทึก	233
6. ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วม	235
7. สรุป	237

ภาค 4 การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน และจริยธรรมการวิจัย 239

11. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 241

1. ความหมาย ลักษณะสำคัญ และสิ่งท้าทาย	242
1.1 ความหมาย	242
1.2 ลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	243
1.3 สิ่งท้าทาย	247
2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	248
3. จัดการข้อมูล	248
3.1 จัดระเบียบข้อมูล	249
3.2 ให้รหัสข้อมูล	251
3.3 หน้าที่ของรหัส	252
3.4 ข้อแนะนำในการให้รหัสข้อมูล	255
4. แสดงข้อมูล	258
4.1 กำหนดประเด็นสำคัญ	258
4.2 แสดงรายละเอียดของประเด็นสำคัญ	259

5. อธิบายข้อมูล	264
6. เขียนบันทึก	269
7. สรุป	271
12. ซอฟต์แวร์เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	273
1. พัฒนาการของ CAQDAS	274
2. ประเภทของซอฟต์แวร์ CAQDAS	277
3. สิ่งที่ซอฟต์แวร์ทำได้และทำไม่ได้	280
3.1 สิ่งที่ซอฟต์แวร์ทำได้	280
3.2 สิ่งที่ซอฟต์แวร์ทำไม่ได้	282
4. ข้อดีและข้อจำกัดของการใช้ซอฟต์แวร์	283
4.1 ข้อดีของซอฟต์แวร์	283
4.2 ข้อจำกัดของซอฟต์แวร์	285
5. ซอฟต์แวร์อะไรดีที่สุด และจะเลือกอย่างไร?	285
6. สรุป	288
13. การเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	291
1. บทนำ	291
2. หลักทั่วไป	292
3. ส่วนประกอบของรายงานและหลักการเขียน	294
3.1 บทคัดย่อ (Abstract)	294
3.2 บทนำ (Introduction)	296
3.3 ทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)	298
3.4 ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)	299
3.5 ข้อค้นพบ (Findings)	301
3.6 อภิปราย (Discussion)	302
3.7 บทสรุป (Conclusion)	303
3.8 ภาคผนวก (Appendix)	304
3.9 เอกสารอ้างอิง (References)	304

4. จะเขียนอย่างไร?	306
4.1 เขียนให้ชัดและเรียบง่าย	306
4.2 ปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับหลายๆ ครั้ง	310
5. สรุป	312
14. จริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพ	313
1. บทนำ	313
2. ภูมิหลังและความสำคัญ	314
3. จุดยืนทางจริยธรรมในการวิจัย	318
4. หลักจริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพ	321
4.1 หลักความเคารพในบุคคล	322
4.2 หลักการมุ่งประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดอันตราย	326
4.3 หลักความยุติธรรม	333
5. จริยธรรมในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย	334
6. จริยธรรม : ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ	336
7. สรุป	339
ภาคผนวก	341
ภาคผนวก 1 วิวัฒนาการของการวิจัยเชิงคุณภาพ	343
ภาคผนวก 2 อภิธานศัพท์ (Glossary)	348
เอกสารอ้างอิง	356
ดัชนีค้นเรื่อง Subject Index	369